

HÜLÂGÛ HAN DÖNEMİNDE ANADOLU'DA GÖREV YAPAN MOĞOL KOMUTANLARI

MONGOL COMMANDERS IN ANATOLIA DURING THE RULE OF HULAGU KHAN

Mustafa AKKUŞ*
Büşra BAĞCI **

Öz

Moğolların 1251 yılında düzenledikleri büyük kurultayda Batu Han'ın da desteğini alarak Büyük Han seçilen Mengü Han (1251-1259), idareyi ele aldıktan sonra ülkesinde yeni düzenlemeler yapmıştır. Mengü Han; merkezi otoriteyi güçlendirmek ve doğuda da batıda da sınırları genişletebilmek için kardeşlerinden Kubilay'ı Çin'e, Hülâgû'yü Batı'ya İslam Dünyası üzerine göndermiştir. Türkistan ve İran topraklarını geçerek Bağdat önlerine gelen Hülâgû, Abbasi Halifeliğini yıkarak İran, Irak, Azerbaycan ve Suriye topraklarının bir kısmını da içine alan geniş bir coğrafyada İlhanlı devletini kurmuştur. Büyük Han'a bağlı olan İlhanlı Devleti, Mısır dışında kalan tüm İslam toprakları üzerinde hâkimiyetini sağlamıştır. Daha önce Moğol istilasına uğrayan Anadolu da ise Moğol tahakkümü şiddetini arttırmıştır. Hülâgû Han'ın Suriye'de hâkimiyet mücadelesi daha önce istila edilen Anadolu'daki Moğol etkisinin uc bölgelere kadar hissedilmesine sebep olmuştur. Hülâgû Han Anadolu'ya atadığı komutanlar ve vergi memurları ile burada İlhanlı hâkimiyetini tesis etmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Moğol tahakkümünün başlamasıyla birlikte, İlhanlılar tarafından Anadolu'ya birçok komutan gönderilmiştir. Komutanlar buldukları bölgede Moğol karşıtı gruplarla mücadele ederek, İlhanlı hâkimiyetini tesis etmişler, halkı Moğollara itaat etmeye zorlamışlardır. Bu amaçla da Moğol karşıtı birçok kişiyi katledip, şehir ve bölgeleri yağma ve talandan geri kalmamışlardır. Bu çalışmamızda; öncelikle Anadolu'nun istilasında görev alan Moğol komutanları; Çurmagun Noyan, Elçiğiday Noyan, Baycu Noyan, Yasavur Noyan, Hoca Noyan, Engürek Noyan gibi önemli Moğol Noyanların faaliyetlerini anlattık. Akabinde ise Hülâgû Han döneminde Anadolu'ya gönderilen veya burada görev yapan Alıncak Noyan, İlkan Noyan,

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Konya/Türkiye, makkus@konya.edu.tr.

** Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi Konya/Türkiye, busraabagci93@gmail.com.

Nabşi Noyan ve Uruktu Noyan hakkında dönemin kaynaklarının sunduğu bilgilerle ayrıntılı zikredilmeye çalışılmıştır. Bu komutanların Anadolu'da yapmış olduğu faaliyetlerine, zulümlerine, katliamlarına ve yağmalarını ele aldık. Ayrıca Anadolu Selçuklu Devleti'nin idari, askeri ve ekonomik alandaki yöneticiler ve emîrlerin birlikte yürüttüğü faaliyetler zikredilerek, bu durumun Anadolu Selçuklu devleti ve Müslüman Anadolu halkı üzerindeki etkilerine değinilmiştir.

•
Anahtar Kelimeler

Moğollar, İlhanlılar, Hülâgû Han, Anadolu, Moğol Komutanları

•

Abstract

Möngke Han (1251-1259) who was selected as the leader of Mongols after the death of Chingis through a great kurultay with Batu Khan's support in 1251 launched new regulations all across the country. He assigned his brothers to different regions in order to expand the territories towards west and strengthen the central authority such as Kublai Khan of China and Hulagu of Near East. Hülâgû, who came to the front of Baghdad by crossing Turkestan and Iranian lands, destroyed the Abbasid Caliphate and established the Ilkhanids in a wide geography including some parts of Iran, Iraq, Azerbaijan and Syria. Ilkhanids, which was led by the Great Khan, had dominated all the Islamic lands outside of Egypt. In Anatolia, where Mongol invasions were inflicted, the violence of Mongol domination increased as Hülâgû established the Ilkhanids. The establishment of Ilkhanids and the struggle of Hülâgû khan's dominance in Syria caused the Mongol influence in Anatolia to be felt as far as the frontiers. Hülâgû Han established the control of Ilkhanids with the commanders and tax officers he assigned to Anatolia.

After the Mongol rule have inflicted over the Anatolian Seljuks, many Ilkhanid commanders were sent to Anatolia. The commanders were fighting against Mongol groups in the region where they were established, and forced the people to obey the Mongols. To this end, many of the anti-Mongolian people were killed and the cities and regions were looted and plundered. In this study; the Mongol commanders, who were primarily involved in the invasion of Anatolia are investigated regarding the important Mongol Noyans, such as Çurmagun Noyan, Elçigiday Noyan, Baycu Noyan, Yasavur Noyan, Hoca Noyan, Engürek Noyan. Subsequently, we tried to elaborate on the information provided by the sources of the period about Alıncak Noyan, İlkan Noyan, Nabşi Noyan and Uruktu Noyan who were sent to or served in Anatolia during the period of Hülâgû Han. We discussed the activities, persecutions, massacres and plundering of these commanders in Anatolia. In addition, the activities carried out by the administrative, military and economic managers of the Anatolian Seljuk State together with the commanders of the Seljuk State were mentioned and the effects of this situation on the Anatolian Seljuk State and the Muslim Anatolian people were mentioned.

•

Keywords

Mongols, Ilkhanids, Hülâgû Khan, Anatolia, Mongol Commanders

GİRİŞ

XIII. Yüzyıl dünya tarihi açısından önemli gelişmelerden biri de Moğol istilasıdır. Moğollar yıllar boyunca Asya'dan Avrupa'ya birçok saldırılar düzenlemiş ve gelip geçtikleri bölgelerde hayatı yaşanmaz hale getirmişlerdir. Moğollar genel olarak uyguladıkları böl, parçala, yağmala ve talan et siyasetlerini Anadolu'da da aynen uygulamışlardır. Bu amaçla, istila ettikleri bölgelerde hâkimiyetlerini sağlamak ya da daha da güçlendirmek için vali, komutan ve vergi memurları göndermişlerdir. Böylece İlhanlılar hem Anadolu'da tahakkümü sürdürürken, hem de Anadolu'da Moğol karşıtı faaliyetlere hemen müdahale etmişlerdir.

Anadolu'ya gönderilen bu komutanlar, Selçuklu sultanlarına nezaret etmekle görevlendirilmişlerdir. Lakin bu dönemde sultanların etkinliği azalmış, diğer devlet görevlileri ön planda yer almıştır. Anadolu'daki bazı emîrler çıkarları doğrultusunda komutanlarla işbirliği içerisine girmişlerdir. Bu dönemde, Pervâne Muînüddin Süleyman Anadolu'ya gelen bu komutanları kendi amaç ve çıkarları için kullanan kişilerden biridir. Muînüddin Pervâne'nin, Anadolu'daki nüfuzunu zamanla güçlendirmesiyle birlikte, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yönetimi tam anlamıyla Pervâne ve onun görevlendirdiği kimselerin eline geçmiştir. Muînüddin Pervâne İlhanlı Han'larıyla görüşmeler yaparak iktidardaki sultanı ortadan kaldırmak için faaliyetlerde bulunmuştur. Pervâne, İlhanlı Hanların'dan bu izni aldıktan sonra, Moğol komutan ya da emîrlere istedikleri faaliyetleri yaptırmışlardır. Bu komutanlar, İlhanlı hakimiyetini Anadolu'da tesis etmek, Moğol karşıtı grupları ve Moğol hâkimiyetini tanımayan zümreleri cezalandırmak için görevlendirilmiştir. Moğollar; Suriye'deki İlhanlı-Memlûk mücadelesine, bölgedeki komutanlar vasıtasıyla Anadolu üzerinden yardım ve destek göndermişlerdir.

A-Anadolu'nun İstilasında Rol Alan Komutanlar

Cengiz Han, Moğol kabilelerini bir araya getirerek idaresine aldıktan sonra yoğun bir istila hareketine başlamış¹, 1203 yılında Doğu Moğolistan'ın muhtelif yerlerindeki bir çok kabile ve ulusları mağlup edip hakimiyeti altına alarak devrin önde gelen şahsiyetlerinden biri olmuştur². Moğolistan'ın birliğini sağlayıp kendi hâkimiyeti altına alan Cengiz Han, 1211 yılında doğuya yönelerek,

¹ Abraham Constantin D'ohsson, *Moğol Tarihi*, çev. Bahadır Apaydın, Nesnel Yayınları, İstanbul 2008, s. 55.

² V.V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s.407.

önce Tangutlar'ı hezimete uğratarak hâkimiyetini tesis etmiş, sonra Çin'e yönelmiş, Kin Hanedanı topraklarına saldırarak başkent Pekin'i ele geçirmiştir (1215)³. Cengiz Han, Kuzey Çin seferinden sonra batıdaki Karahitay Devleti'ne yönelmiştir. 1218 yılında Karahitay devletini de ele geçiren Moğollar, batıda İslam Dünyası ile sınır komşusu olmuş, böylelikle İslam Dünyasının önemli devletlerinde biri olan, doğudaki Müslümanların güçlü devleti Harzemşahlar ile karşı karşıya kalmıştır.

Bu dönemde Harzemşah Devleti'nin başında bulunan Harzemşah Alaeddin Muhammed, rakip olarak gördüğü Cengiz Han'ın Çin'i fethettiğini öğrenince, bunun doğruluğunu öğrenmek ve Moğollar'ın gücü hakkında bilgi edinmek için Bahaüddin Razi başkanlığında bir elçilik heyetini Han'a göndermiştir. Heyeti kabul eden Cengiz Han, onlara kendisini doğunun hükümdarı, Harzemşah sultanını da batının hükümdarı olarak gördüğünü bildirmiştir. Ayrıca iki devlet arasında barış içinde dostane ilişkiler kurulmasını ve tüccarların serbestçe yolculuk etmeleri konusundaki taleplerini Harzemşah'a bildirmiştir⁴. Ancak her iki taraf arasındaki ilişkiler kısa zamanda bozulmuştur. Cengiz Han, Otrar sınır kentinde bir Moğol ticaret kafilesinin Harzemşahlar tarafından pusuya düşürülmesinden sonra⁵ 1219 yılında ordularını İslam topraklarına yönlendirmiş, 1220'de Maverâünnehir'in tamamını ele geçirerek Harzem ve Horasan'ı istila etmiştir⁶.

Cengiz Han'ın 1227 yılında vefatından sonra yerine Ögedey Han büyük kağan olarak seçilmiştir⁷. Ögedey Han döneminde (1229-1241) ünlü Moğol komutanı Çurmagon Noyan, kırk bin kişilik bir kuvvetle İran'ı geçerek, Baycu, Yake, Melikşah ve Yasavur (Yisa'ur) isimli tümen beyleri ile beraber Celâleddin Harzemşah'ı takip ederek ortadan kaldırmakla görevlendirilmiştir⁸. Batıya doğru ilerleyen Moğol birlikleri öncelikle Harzemşahlar'ı mağlup etmişler ve ardından da 1230 yılında Harzemşahlar'ın, Türkiye Selçukluları karşısında Yassıçemen

³ *Moğollar'ın Gizli Tarihi*, çev. Ahmet Temir, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s.169; Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, çev. M. Reşat Uzmen, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, s.230; Barthold, "Cengiz Han", *İ.A.*, (MEB), C.III, s.94.

⁴ Barthold, *a.g.e.*, s.418-419; İbrahim Kafesoğlu, *Harezşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 2000, s.231-233.

⁵ D'ohsson, *a.g.e.*, s. 94-96.

⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Tarih*, çev. Ahmet Ağırakça- Abdulkerim Özyayın, Cilt: XII, Bahar Yayınları, İstanbul 1991, s. 315-325; Barthold, *a.g.e.*, s.523; D'ohsson, *a.g.e.*, s.101-102.

⁷ Bertold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara 2011, s.44; D'ohsson, *a.g.e.*, s. 144; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C.I, Ankara 1970, s.1.

⁸ Alâeddin Atâmelik Cüveynî, *Tarih-i Cihanguşa*, trc. Mürsel Öztürk, Ankara 1998, s.187; Ebu'l Ferec Cemaleddin Gregory (Bar Hebraeus), *Ebu'l Ferec Tarihi*, Çev. Ö.R. Doğrul, Ankara 1987, C.II, s.526.

Savaşı yenilgisini fırsata dönüştürerek onları takibe koyulmuşlardır. Çurmagon Noyan, Celâleddin Harzemşah'ın peşine düşmüş, Amid dolaylarında Harzemşah ordusunu dağıtarak Celâleddin'in Silvan dağlarında öldürülmesiyle de Harzemşahlar Devleti son bulmuştur. (15 Ağustos 1231)⁹ Çurmagon Noyan Azerbaycan'ı alıp karargâhını Mugan ovasına kurmuş, Ermeni ve Gürcüleri itaat altına almıştır. Celâleddin Harzemşah'ın devletinin ortadan kalkması ile İran ve Azerbaycan'da Moğol idaresi kurulmuş ve Çurmagon Noyan buraya vali olarak atanmıştır(1231). Moğollar'ın Azerbaycan'a gelipleri üzerine uzun yıllardan beri burada yaşayan Türkmenler Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardır¹⁰. Harzemşah Devleti'nin yıkılmasından sonra Moğollar, Türkiye Selçuklu Devleti ile sınır komşusu haline gelmiştir. Bu süreçten sonra, Moğolların ilerleyişi Anadolu'ya doğru keşif hareketli bir göçün ortaya çıkmasına neden olmuştur¹¹.

Moğollar (1230/1231) yılında İran'a, Azerbaycan'a karargâh kurduktan sonra başta Abbasi Halifeliği olmak üzere, Eyyûbî, Artuklu ve Gürcü toprakları üzerine her yıl birçok kez yağma ve talan seferleri düzenlemişlerdir ¹². Mugan'a karargâhını kuran Çurmagon Noyan'ın başında bulunduğu bir grup Moğol birliği, 1232 yılında İsfahanî Kervansarayı (Rahatoğlu Kervansarayı) adıyla bilenen, Kemaleddin Ahmet b. Rahat ribatı ismiyle de zikredilen Sivas nahiyesinde bulunan bu kervansaraya kadar uzanan alana bir saldırı düzenlemişlerdir. Geçtikleri yerleşim yerlerini yakmışlar, birçok kişiyi öldürmüşler ve ele geçirdikleri esirler ile geri çekilmişlerdir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) Kemaleddin Kamyar komutasında bir orduyu göndererek, karışıklığı sonlandırmakla görevlendirmiş, lakin Selçuklu komutanı bölgeye gelmeden Moğollar Anadolu'yu terk etmişlerdir¹³.

Moğol tehlikesini önceden gören I. Alâeddin Keykubad Ahlat'tan Tiflis'e kadar uzanan hat üzerinde savunma tedbirleri almaya çalışmıştır.¹⁴ Konya başta olmak üzere Sivas, Kayseri, Erzurum, Amasya, Malatya ve Erzincan gibi önemli

⁹ Grousset, *a.g.e.*, s.255; Sümer, *a.g.m.*, s.3.

¹⁰ Sümer, *a.g.m.*, s.3; Abdülkadir Yuvalı, "Turkification of Anatolia and the Mongols", *The Mongols History and Culture*, (ed. Bülent Arı-Selim Aslantaş), Ankara 2006, s.195.

¹¹ Nejat Kaymaz, *Pervane Mu'imü'd-Din Süleyman*, AÜ DTCF Yayınları, Ankara 1970, s. 30.

¹² Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014, s. 145.

¹³ İbn Bibi el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadi, *el-Evâmirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l-A-la'iyye (Selçuk-name)*, C.I, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 420.

¹⁴ İbn Bibi, I, s. 426.

şehirlerin kale ve surlarını da tamir ve tahkim ettirmiştir¹⁵. Sinaneddin Kaymaz'ın girişimleri neticesinde bölgede başı boş şekilde yaşayan Harizmlî Kayır Han, Bereke Han, Yılan Boğa, Can Birdi, Saru Han, Küçlü Han gibi beyleri de hizmetine almıştır.¹⁶ Bu sırada Ögedey Han Şemseddin Ömer el-Kazvinî adında bir taciri elçi olarak I. Alâeddin Keykubad'a göndererek kendisine tabii olmasına istemiştir (633/1236)¹⁷. Selçuklu sarayına gelen elçiden Moğollar hakkında bilgiler alan Sultan, Moğol elçisiyle görüşmesinden kısa bir süre sonra 3 Şevval 634 /1 Haziran 1237 yılında vefat etmiştir.

I. Alâeddin Keykubad'dan sonra Selçuklu tahtına geçen II. Gıyâseddin Keyhüsrev (1237-1246) Moğolların il olma teklifini kabul ederek Şemseddin Ömer el-Kazvinî'yi Moğol hanına göndermiştir.¹⁸ Moğollar'a karşı alınan tüm önlemlere rağmen Selçuklu devlet merkezinde yaşanan bazı gelişmeler Moğolların dikkatini Anadolu'ya çevirmelerine neden olmuştur. Alâeddin Keykubad'ın ölümü ile idare mekanizmasında başlayan sarsıntılı süreç kısa sürede sosyal hayata yansarak Babaîler ayaklanmasına sebep olmuştur. Babaîler karşısında Selçuklu ordusunun acziyetini gören Moğollar; Selçuklulara karşı daha da cesaretlenmişlerdir. Nitekim Çurmagon Noyan'ın sakatlanmasından sonra yerine tayin edilen Baycu Noyan otuz bin kişilik bir ordu ile 1242 yılında Erzurum önlere gelerek şehri ele geçirmiştir¹⁹.

Bunun üzerine II. Gıyâseddin Keyhüsrev asker toplayarak Moğollara karşı tedbirler almaya başlamıştır. Bu amaçla Suriye'nin önemli bir kısmına hâkim olan Eyyûbîler ve Çukurova Ermenilerine vaatlerde bulunarak yardım isteyen, II. Gıyâseddin Keyhüsrev²⁰ yetmiş bin kişilik bir ordu ile Sivas'a doğru harekete geçmiştir. Sivas'a ulaştığında ordusunun sayısı yaklaşık seksen bin olan Sultan, Moğolları karşılamak için Köseadağ'a gitmiştir. Bu sırada Baycu Noyan'ın başında bulunduğu kırk bin kişilik Moğol birliği Erzincan'ın Akşehir ovasına ulaştıkça,²¹ Selçuklu emîrlerinden bir kısmı itirazlara rağmen Moğol birliklerine saldırmışlar

¹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötügen Yayıncılık, İstanbul 2004, s.355.

¹⁶ İbn Bibi, I, s.429-431.

¹⁷ İbn Bibi, I, s.448-449; Sümer, a.g.m., s.6; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Kaykubâd Devri, Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1120-1237)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, s. 89-90.

¹⁸ Sümer, a.g.m., s.7; Uyumaz, a.g.e., s. 89-90.

¹⁹ İbn Bibi, II, s.62; Sümer, a.g.m., s. 9; Uyumaz, a.g.e., s. 91.

²⁰ İbn Bibi, II, s.64-66.

²¹ Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhüsrev ve Devri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009, s. 93.

ve sahte ricat uygulayan Moğollar karşısında yenilgiye uğramışlardır(12 Muharrem 641/26 Haziran 1243).²²

Moğollar; Köseadağ savaşından sonra, 1244 yılında tümen beyi rütbesindeki Yasavur Noyan önderliğinde bir saldırı düzenlemişlerdir. Moğollar'ın Kurulas boyuna mensup olan Yasavur Noyan, ilk olarak emrindeki kuvvetler ile Halep'e yönelmiştir. Fakat Moğol ordusunun, bulunduğu konum ve bölgenin çok sıcak olmasından dolayı atlarının ayaklarında görülen hastalık sebebiyle kuşatma aksamıştır. Yasavur Noyan bu bölgeyi aldıktan sonra Halep emîrine haber göndererek altın istemiştir. Bu emîr, onun istediği her şeyi verdikten sonra Yasavur Noyan bölgeden ayrılarak Malatya'ya doğru harekete geçmiştir.

Yasavur Noyan 1244 yılında Halep'ten dönüşünde Maraş bölgesinden geçerek Malatya'ya gelip ordugâhını burada kurmuştur. Maraş ve Malatya çevresinde büyük katliamlar yapmış, bölgedeki bağ, bahçe ve arıları imha etmiş, ekinleri de askerlerinin hayvanlarına yedirtmiştir. Moğollar bölge halkını tehdit ederek ellerindeki tüm kıymetli mallara el koymuşlardır²³.

Güyük, han olduktan sonra, Karakurum'da yapılan kurultayda 1247 yılında Elçigiday'ı Rum (Anadolu), Musul, Şam ve Gürcü şehirlerinden sorumlu batıdaki nâibi olarak atamıştır.²⁴ Güyük Han'ın 1248 yılında ölümü üzerine Mengü (1251-1259) tahta çıkmıştır. Elçigiday, Mengü'nün seçilmesine karşı çıkması nedeniyle Batu'nun emîrleri tarafından tutuklanmış ve idam edilmiştir²⁵. Bunun üzerine Mengü Han, Baycu'ya Anadolu içlerine yürümesini emretmiştir. (1252-1253)

B- Hülâgû Han Döneminde Anadolu'ya Gönderilen Komutanlar

İlhanlı Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı olan Hülâgû'nun(1256-1265) babası Cengiz Han'ın en küçük oğlu Toluy Han'dır. Annesi Kerayit Hükümdarı Ong Han'ın yeğeni Sorgaktani Hatun'dur. Çocukluk ve gençlik yıllarına ait

²² İbn Bibi, II, s.70; Sümer, *a.g.m.*, s. 9-10; Erdem, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1995, s. 87-91; Salim Koca, "Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 37 (2015), s. 35-84.

²³ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.544; Ebu'l Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasarî'd-Düvel*, (Çev. Şerafeddin Yaltkaya) Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.21; Yasavur Noyan'ın bölgedeki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Akkuş, "Moğol Tahakkümü Döneminde Malatya", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatya / Kent-Kültür-Kimlik Sempozyumu*, Malatya 2016, C.II, s.912-914.

²⁴Ebü'l Ferec, *Muhtasarî'd-Düvel*, s.22; Kate Fleet, *Türkiye Tarihi, Bizans'tan Türkiye'ye 1071-1453*, (Çeviri: Ali Özdamar), Kitap Yayınevi, (Charles Melville / Moğol Yönetimi Altında Anadolu), İstanbul 2012, C.I, s.82.

²⁵Peter Jackson, Bâycü", *Encyclopaedia Iranica*, IV/I, online version, <http://www.iranicaonline.org/articles/bayju-baiju-or-baicu-mongol-general-and-military-governor-in-northwestern-iran-fl> (03 Ekim 2018).

bilgiler yetersizdir. Cengiz Han döneminde batıda ele geçirilen topraklar merkezden gönderilen sivil ve askeri valiler tarafından idare ediliyordu. Ancak bölgenin merkeze olan uzaklığı ve diğer sebeplerden dolayı batı yönünde beklenen ilerleme gerçekleşmemiş, mevcut topraklar da tehdit altında kalmıştır. Bu nedenle Mengü Han, merkezi otoriteyi güçlendirmek ve doğuda da batıda da sınırları genişletebilmek için kardeşlerinden Kubilay'ı Çin'e, Hülâgû'yü Yakındoğu'ya göndermiştir. Mengü Han'ın ölmesi ve değişen şartlar üzerine Hülâgû ve Kubilay kendilerine verilen görevi tamamladıktan sonra Karakurum'a dönmemişler ve idareleri altındaki topraklar üzerinde merkeze bağlı iki ayrı Moğol devleti kurmuşlardır²⁶. 1253 yılında yapılan kurultay ile Hülâgû'ye verilen görev; İsmâililerin ortadan kaldırılması, Abbâsî halifeliğinin itaatinin sağlanması ile Mısır ve Suriye'nin ele geçirilmesidir. Bu amaçla Hülâgû'nün Ketboğa yönetimindeki öncü birlikleri 24 Ağustos 1252'de, kendisi ise 24 Nisan 1253'te savaş harekâtlarına başlamıştır²⁷. Çok geçmeden İsmâililerin Alamut kalesindeki son reisleri Rükneddin Hürşah, Hülâgû'ye teslim olmuş ve onların varlıklarına son verilmiştir (1256)²⁸.

Hülâgû, batı seferi esnasında Muga'nı kendisine kışlak edinince, bölgede bulunan Baycu'dan burayı boşaltmasını emretmiştir. Baycu Noyan, ordusu ve ailesi ile birlikte yeni yaylak ve kışlak aramak üzere Anadolu tarafına yönelince Selçuklular endişelenerek asker toplamaya başlamıştır²⁹. Bir süre sonra Baycu'nun ordusu, eşyaları ve ailesiyle birlikte Anadolu'ya girdiği ve öncü birliklerin Erzincan'a geldiği haberi duyulmuştur. Baycu, önce Erzurum'a daha sonra da Aksaray'a gelmiştir. Geçtiği bölgelerde de yağma, katliam ve zulüm faaliyetlerinde bulunmuştur. Baycu, Selçuklular'a bir elçi göndererek kendisi ve askerleri için kışlık bir yer istemiştir³⁰.

Baycu'nun Anadolu'ya girdiğini duyun Selçuklu ordusu hemen Elbistan'dan Konya'ya dönmüştür. II. İzzeddin Keykâvus da Konya'ya gelerek devletin ileri gelen devlet adamlarını toplayarak bir görüşme yapmıştır. Yapılan toplantının sonucunda Pervane Nizâmeddin Hurşid'in, Baycu'nun niyetini öğrenmek amacıyla onun yanına gönderilmesine karar verilmiştir. Bir taraftan da savaş

²⁶ Abdülkadir Yuvalı, *DİA*, Hülâgû Han, C.18, İstanbul-1998, s.474.

²⁷ Yuvalı, *a.g.m.*, s.473.

²⁸ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.561; *Muhtasarî'd-Düvel*, s.28-29.

²⁹ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.562; Claude Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E yay., İstanbul, 1979, s.269; Erdem, *a.g.t.*, s.121-122.

³⁰ Muammer Gül, *Ortaçağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010, s.108.

ihtimaline karşı hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır³¹. Baycu'nun yanından dönen Nizâmeddin Hurşid, onun savaşmak için gelmediğini, Selçuklular'dan yaylak ve kışlak verilmesini istediğini söylemiştir. Ayrıca II. İzzeddin Keykâvus'u Baycu'ya yaylak ve kışlak vermesi konusunda ikna etmiştir. Bir süre sonra Nizameddin, yanına yardımcı olarak Melikü'l-Hüccâb Mübarizeddin Süleyman'ı da alarak birçok hediye ile ikinci kez Baycu'nun yanına gitmiştir³².

Bütün bu görüşmelere rağmen Selçuklu ordusu Moğollara itimat etmemiş, Moğol karşıtı emirlerin tutumuyla sefer kararı almıştır. Vezir Kadı İzzeddin, Beglerbegi Yavtaş ve Arslandoğmuş komutasındaki Selçuklu kuvvetleri Konya'dan Aksaray'a gelmiştir. Baycu'nun da Aksaray'a gelmesiyle iki ordu Aksaray yakınlarındaki Sultan Alâeddin Kervansarayı önünde karşılaşmıştır. İlk başta öncü kuvvet olarak Hülâgû tarafından³³ Anadolu'ya gönderilen Hoca Noyan, Anadolu'daki bütün Türkmen askerlerini imha etmiştir³⁴. Hoca Noyan, Kurulas kabilesine mensup olup, Yısavur (Yasavur) Noyan'ın oğludur. Babası bir iki yıl önce ölmüştür. Hoca Noyan'ın, binbaşı olan Tunatu ve Sulakar adlı iki oğlu olduğu bilinmektedir. Tunatu'nun da, Tökürgen Barula ve Kurumişi adlı oğulları vardır. Bu kardeşler, Gâzân Han iktidârı elde ettiği zaman, ona karşı bir isyan hareketine katıldıklarından dolayı öldürülmüşlerdir³⁵. Hoca Noyan'ın Türkmenleri yok etmesinin ardından, iki ordu ertesi gün (14 Ekim 1256 /23 Ramazan 654) Sultan Hanı civarında savaşa başlamıştır. Fakat çok kalabalık ve güçlü Moğol askerleri karşısında Selçuklu ordusu fazla dayanamamış ve yapılan savaşta büyük bir hezimete uğramışlardır³⁶. Hoca Noyan; Sultan Hanı savaşının asıl galibi olarak kayıtlara geçmiştir. O, bu savaşta alınan başarıya bağlı olarak gururlanmış, sert ve haşin hareketlerde bulunmuştur.

Hoca Noyan, zalim ve gaddar bir emîrdir. Baycu'nun aksine aşırı isteklerde bulunan, her olayda insanlara karşı sert davranışlar sergileyen bir kişidir. Onun bu davranışları üzerine; Pervâne Nizâmeddin Hurşid, Muînüddin Süleyman'a danışarak, ülkenin yararına olacağı ve devletin düzenini sağlanacağı düşüncesiyle onu ortadan kaldırmaya karar vermiştir. Hemen bu kararını uygulamak için harekete geçmiş ve fırsat kollamaya başlamıştır. Nizâmeddin

³¹ İbn Bibi, II, s.144-145.

³² İbn Bibi, II, s.145.

³³ Zeki Velidi; bu noyanın Güyük Han tarafından gönderildiğini söyler. (Bkz. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş En Eski Devirlerden 16.Asra Kadar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, s.235.)

³⁴ Turan, *a.g.e.*, s.498.

³⁵ Sümer, *a.g.m.*, s.31.

³⁶ Osman Turan, "Keykavus II". *İ.A.*, Meb, C.6, İstanbul 1977, s.643.

Hurşid'in özel olarak tasarlanmış; kaşı dönebilen ve altı üstüne gelebilen içinde zehir bulundurduğu bir yüzüğü vardır. Nizameddin Hurşid, bir gün içki içerken fırsatını bulup eline aldığı bir şarap kadehine yüzüğündeki zehiri dökerek içmesi için Hoca Noyan'a vermiştir. Hoca Noyan aynı gün içtiği zehirin etkisini vücudunda hissetmiş, başından ayağına kadar vücudunu siyah bir morarma ve şişlik kaplamıştır. Üç gün sonra da ölmüştür³⁷. Ölümü üzerine olayın suçlularını bulmak için soruşturmaya başlatılmıştır. Nizameddin Hurşid zehirlemek suçu ile itham edilip tomruğa vurulmak suretiyle öldürülmüştür³⁸. Nizameddin Hurşid'in ölümü üzerine Muînüddin Süleyman, Pervâne olmuştur.

Baycu ile Anadolu'ya, gelen Moğol beylerden biri de Engürek Noyandır³⁹. Baycu Bağdad seferine katılıncaya kadar, Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Maraş, Malatya ve çevresinde IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın hâkimiyetini tanımayanlara karşı mücadele ettiği zaman, yanında Engürek Noyan'da bulunmuştur⁴⁰. Anadolu'daki Türkmen isyanlarını sırasında da Engürek Noyan Kemah'ı muhasara ederek Türkleri ve Kürtleri imha etmiştir.(1258)⁴¹ 1260 yılında Irak taraflarında, Memlük sultanın Halife el-Hâkim Biemrillah'ın mahiyetine verdiği Memlük kuvvetleri ile yapılan bir muharebede ölmüştür⁴².

Moğollar, Hülâgû tarafından İlhanlı devletinin kurulmasıyla birlikte, bölgedeki istila ve zulümlerini artırarak devam ettirmişlerdir. Moğol harekâtlarının sistemli bir hale dönüştürüldüğü İlhanlı hâkimiyeti döneminde Anadolu'da iskân eden Moğol birliklerinin sayısı artmıştır. Buna bağlı olarak ele geçirdikleri bölgede yeni düzenlemeler yaparak hem hâkimiyetlerini güçlendirmişler hem de vergileri yükselterek Anadolu halkı üzerindeki zulümlerini daha da arttırmışlardır. Egemen oldukları bölgelere genel vali, vali ve askeri komutanlar atamışlardır. Böylece gönderdikleri birçok vali ve komutan ile Anadolu'da Moğol idaresini tesis etmişlerdir.

³⁷ İbn Bibi ve Faruk Sümer eserlerinde Hoca Noyan'ın farklı bir yöntemle zehirlendiğini yazmıştır. Kılıçarslan'ın verdiği bir ziyafette, Naib Nizâmeddin Hurşid'in sunduğu bir armudu yemesi sonucu Hoca Noyan'ın ani bir şekilde öldüğü yazılmaktadır. (Bkz. İbn Bibi, II, s.162; Sümer, *a.g.e.*, s.31).

³⁸ Aksarayı, *a.g.e.*,2000, s.33, 34.

³⁹ Kerimüddin Mahmut Aksarayı, *Musameratü'l Ahbar*, çev: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.29; Zeki Velidi; bu noyanın Batu Han tarafından Anadolu'ya gönderildiğini söyler. (Bkz.Togan, *a.g.e.*, s.235).

⁴⁰ Sümer, *a.g.m.*, s.32.

⁴¹ Turan, *a.g.e.*, s.505.

⁴² Sümer, *a.g.m.*, s.38.

1-Alıncak Noyan

II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Rükneddin Kılıçarslan, Anadolu'da iktidarı ele geçirmek için devamlı mücadele etmişlerdir. Amaçlarını gerçekleştirmek için bazen de Hülâgû Han'ın huzuruna gidip, ondan destek almaya çalışmışlardır. II. İzzeddin Keykâvus'un bu uğurda yaptığı bir savaşta, IV. Kılıçarslan taraftarı Muînüddin Pervâne, Bayan Noyan⁴³ komutasındaki bir Moğol ordusu ile savaşa katılmış ve yenilgiye uğramıştır. Bu duruma öfkelenen Muînüddin Pervâne Moğol karargâhına gitmiş, Hülâgû'den başka komutanlar istemiştir. İlhan bu çağrı üzerine asileri durdurmak ve itaatsizleri ortadan kaldırmak için Alıncak Noyan ile Kadağan'ı 10 bin süvari ile Anadolu'ya göndermiştir⁴⁴.

Hülâgû tarafından Anadolu'ya gönderilen Alıncak Noyan⁴⁵, Kereyitlerden Yasavur Bahş'nin oğludur. Görev yaptığı sürece, merkezi Tokat olan IV. Rükneddin Kılıçarslan ile merkezi Konya olan II. İzzeddin Keykâvus'u Moğollar adına takip etmiş, her iki sultanlığa da nezaret etmiştir. Tokat yanındaki Kâp mevkiinde yaşamıştır⁴⁶.

Hülâgû Han'ın emriyle Moğollar adına Anadolu'yu idare eden Alıncak Noyan'ın, IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın idare merkezinde ikamet etmesi, Muînüddin Pervâne için önemli bir fırsat olmuş, Moğol Noyanını kendi emellerini gerçekleştirmek için kullanmıştır. Muînüddin Pervâne, Sultan II. İzzeddin Keykâvus'u ortadan kaldırmak için çok çaba harcamıştır. Bu amaçla, Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un isyan etmeyi düşündüğünü ve Mısırlılar'a müracaat ederek onlardan yardım istediğini Han'a bildiren bir mektup yazması için onu ikna etmiştir. Bu haber Hülâgû'ya ulaştınca, Alıncak'a ve Sultan IV. Kılıçarslan'a elçi gönderip II. İzzeddin Keykâvus'un üzerine gidilmesini, onunla savaşarak ülkenin elinden alınmasını emretmiştir. Bunun üzerine Muînüddin Pervâne savaş hazırlıklarına başlamıştır⁴⁷.

Sultan II. İzzeddin Keykâvus, kendisine karşı yapılan hain planın ardından çocuklarını ve taşınabilir mallarını alarak önce Antalya'ya, sonra da İstanbul'a

⁴³ Bayan Noyan; II. İzzeddin Keykâvus, Rükneddin Kılıçarslan arasındaki mücadelede Kılıçarslan taraftarı olan Muînüddin Pervâne tarafından 1257 yılında Anadolu'ya getirilmiştir. (Bkz. Spuler, *a.g.e.*, s.563).

⁴⁴ İbn Bibi, II, s.151-152.

⁴⁵ Zeki Velidi Togan, bu komutanın 1255 yılında Mengü Kağan tarafından Anadolu'ya gönderildiğini söyler. (Bkz. Togan, *a.g.e.*, s.235).

⁴⁶ Togan, *a.g.e.*, s.235.

⁴⁷ Ahmed b. Lütfullah Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II: Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Haz.:Ali Öngül, Kabcacı Yayıncılık, İstanbul 2016, s.93; İbn Bibi, II, s.158.

gitmiştir⁴⁸. IV. Rükneddin Kılıçarslan ise Alıncak Noyan ile birlikte Konya'ya giderek, Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un geride bıraktığı hazineleri İlhan adına zapt etmişlerdir. Daha sonra da Konya'dan çıkıp, askerlerini II. İzzeddin Keykâvus'un hâkim olduğu sahaya göndererek o bölgeyi yağmalatmıştır. Alıncak Noyan, Akşehir'de, IV. Kılıçarslan da Altuntaş köyünde kışı geçirmiştir⁴⁹. Bir süre sonra IV. Rükneddin Kılıçarslan, Moğollar tarafından tek başına tahta çıkarılmıştır⁵⁰. Karamanoğulları'nın isyanı sırasında Alıncak Noyan, Anadolu'da bulunan Moğol kuvvetlerinin kumandanı sıfatıyla bu isyanı bastırması ve Karamanoğullarından Bunsuz ve Zeynülhac ile beraber birçok Türkmen'i öldürmüştür (1261) ⁵¹. Alıncak Noyan, bu olaydan sonra Anadolu'dan ayrılmamış, 1265 yılına kadar bu görevde kalmıştır.

Alıncak Noyan birçok Türkmen'i katletmekle de kalmamış, Ahi ve Türkmenleri isyana teşvik suçlamasıyla çok sayıda ulemâ ve ümerâyı şehit etmiştir. Muînüddin Pervâne II. İzzeddin Keykâvus taraftarı olan Türkmenleri isyana teşvik eden Moğol karşıtı din ve devlet adamlarından; Müstevfi Sadr Necibeddin, Müşrif-i Mülk Sadr Kıvameddin Erzincani, Kadiasker Sivrihisarlı Celaleddin, Seyfeddin Has Kayıaba, Kerimeddin Alışir, Emir-i Silah Ahi Bedreddin Gühertaş ve Üstadü'd-dar Eminateddin Yakut gibi Türkmen ve Ahîlerin desteklediği önemli devlet ve ilim adamlarını tutuklatıp saraya getirtmiştir. Ardından bu kişilerin ölüm emirlerini vererek, Alıncak Noyan'a göndermiştir. Alıncak Noyan da bu önemli devlet ve ilim adamlarını öldürtmüştür.⁵² Alıncak Noyan, bu önemli âlimleri öldürmesinin ardından, gece rüyasında ona, gayb âleminden ağır sözler söylemişlerdir. Alıncak Noyan, uykusundan uyandıktan

⁴⁸ Aksarayı, *a.g.e.*,2000, s.53; Turan, *a.g.e.*, s.513; İbn Bibi, II, s.159.

⁴⁹ İbn Bibi, II, s.160.

⁵⁰ Aksarayı, *a.g.e.*,2000, s.53.

⁵¹ Karamanoğulları'nın isyanı; IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın Moğollar tarafından tahta çıkarılmasından sonra II. İzzeddin Keykâvus ile birlikte gitmeyen Ali Bahadır ve Emir-i ahur Uğurlu, asker toplamışlar ve Konya'yı kuşatmaya teşebbüs etmişlerdir. Karamanlı Türkmenler, Karaman, Zeynü'l-Hac ve Bunsuz komutasında 20 bin zırhlı süvariyle Sultan İzzeddin'in haklarını korumak bahanesiyle ayaklanmış ve Konya taraflarına kadar etkili olmuşlardır. Hatta Konya'yı ele geçirmek üzereyken, başkentte bulunan saltanat ordusu, Muînüddin Pervâne, önderliğinde Gevele Kalesi düzlüğünde isyan eden Türkmenleri yenmiş ve bu isyanı bastırmıştır. (Aksarâyî, *a.g.e.*, s. 53-55; Münecimbaşı, *a.g.e.*, s.93; Mustafa Akkuş, "Karamanoğullarının Moğol Tahakkümüne Karşı Mücadeleleri", *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II*, C.I, Konya 2016, s.327.)

⁵² İbn Bibi, II, s.164; Aksarayı, *a.g.e.*, 2000, s.54.

sonra maktullerin kabirlerinde nur belirtileri görmüş ve tüm bunlara sebep olduğu için Muînüddin Pervâne'ye ağır hakaretler etmiştir.⁵³

Alıncak Noyan'ın en önemli görevlerinden biri Anadolu'da Moğol yanlısı idarenin tesis edilmesidir. Alıncak, Hülâgû tarafından Anadolu'ya gönderilmesinden itibaren Anadolu'daki emîrler ile birlikte hareket etmiştir. Bu yöneticilerin isteklerini yerine getirerek Moğol yanlısı ümerânın ve İlhanlı idaresinin güçlenmesini sağlamıştır. Anadolu'daki sultanların iktidar mücadelesinde taraf tutmuş, gerektiğinde Büyük Han'dan izin alarak istemedikleri sultanı tahttan indirmişlerdir.

2-İlkan Noyan

İlkan Noyan, Celayir kabilesinden olup Cengiz Han dönemi komutanlarından Cuci Tarmala'nın oğludur⁵⁴. Celayir devletini kuran Şeyh Haşan, İlkan Noyan'ın torununun oğludur. Hülâgû Han'ın meşhur ve saygın komutanlarından biri olan İlkan Noyan, önemli emirler arasında yer almış, siyasi toplantılarda baş mevkide oturmuştur.⁵⁵ Bağdat'ın fethinden itibaren adı Suriye ve Anadolu'daki faaliyetlerinde sık sık zikredilmeye başlanmıştır.

Hülâgû Han, Bağdat fethi sonrasında şehrin korunması ve asayişin sağlanması için kale komutanı olarak İlkan Noyan'ı görevlendirmiştir. Dönemin kaynaklarında daha sonra İlkan Noyan'ın, Hülâgû tarafından İlhanlılar'a itaat etmeyen Meyyafarîkîn hâkimi Melik Kamil'in üzerine gönderildiği Şehzade Yeşmut'a katılmak üzere 1259'da Bağdat'tan Meyyafarîkîn'e gittiği zikredilir. Şehzade Yeşmut, İlkan ve Uruktu Noyan ile beraber bu bölgede moğol hakimiyetini resis ettikten sonra Meyyafarîkîn hâkimi Melik Kamil'i Hülâgû'nün huzuruna getirmişlerdir.(1259)⁵⁶

İlhanlı Devleti'nin 1260 yılında Memlükler'e yenilmesinin ardından; Hülâgû, Şam meliki Melik Nasır'ı öldürterek bölgede zayıflamış olan Moğol hâkimiyetini yeniden tesis etme görevini İlkan Noyan'a vermiştir. Büyük bir ordu ile Şam'a gelen İlkan Noyan'ın emrindeki kuvvetler şehri yağmalamışlardır. Fakat Baybars'ın büyük bir ordu ile Şam'a yönelmesi üzerine, ona karşılık veremeyeceğini anlayan İlkan Noyan şehri terkederek Anadolu'ya çekilmiştir⁵⁷.

⁵³Mustafa Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2011, s.237.

⁵⁴ Yılmaz, a.g.t., s.31.

⁵⁵ Sümer, a.g.e., s.12.

⁵⁶ Yılmaz, a.g.t., s.31-32.

⁵⁷ Henry Hoyle Howorth, *History Of The Mongols*, I-IV, New York 1876-1892, C.III, s.173; Boyle, "Dynastic and Political History of the Il-Khans", *The Cambridge History of Iran The Saljuq And Mongol Periods*, Vol. 5, ed. J. A. Boyle, Cambridge, 1968, C.V, s.352; Yılmaz, a.g.t., s.32.

Hülâgû tarafından 1265'te Alıncak Noyan'ın yerine Anadolu komutanı olarak tayin edilen İlkan Noyan bir süre burada Moğolların askeri ve idari faaliyetlerini yürütmüştür⁵⁸.

3-Nabşi Noyan

Adı kaynak ve araştırma eserlerinde Nâbşî-Nâbişî⁵⁹, Nebci⁶⁰, Nafci⁶¹, Tayci-Tayşi⁶² ve Tanci gibi muhtelif şekillerde yazılmıştır⁶³. Celayir kabilesinin Tukuraut oymağından olup Hülâgû ile birlikte Anadolu'ya gelen Celayirli beylerden biridir⁶⁴. Anadolu'ya hangi tarihte geldiği konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, 1257 yılından itibaren, Anadolu'da bulunan Moğol kuvvetlerinden bir tümenin komutanı olarak görev yaptığı bilinmektedir. O dönemde İlhanlılar'ın tahakkümü altında bulunan Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın veziri ve İlhanlılar'ın Anadolu'daki sadık adamı Muînüddin Pervâne ile birlikte hareket eden komutanlardan biri de Nabşi Noyan'dır.

Muînüddin Pervâne, II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Rükneddin Kılıçarslan arasındaki saltanat mücadelesinde Moğol desteğini alarak II. İzzeddin Keykâvus'u Bizans'a sığınmaya mecbur etmiştir. Daha sonra, Trabzon Rum Devleti'nin eline geçmiş olan Sinop'u Hülâgû Han'ın izni, Moğol ve Selçuklu askerlerinin yardımı ile uzunca bir kuşatmadan sonra geri almıştır. Muînüddin Pervâne; IV. Kılıçarslan'a şehir ve yöresini temlik ettirerek o sırada Danişmend vilayetinde tümen komutanı olan, Nabşi Noyan'ın Kırşehir bölgesindeki yaylağına gitmek üzere yola çıkmıştır. Muînüddin Pervâne, Nabşi Noyan'ın Anadolu'da bulunduğu dönemde onun yanında yer alarak, birlikte hareket etmiştir. Moğol Noyan'ı Aksaray'a davet etmiş, Konya'ya da haberci göndererek Nabşi Noyan'ı karşılaması için Selçuklu Sultanı, IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı Aksaray'a çağırmıştır. Pervâne ile IV. Kılıçarslan arasında yaşanan şiddetli bir tartışma sonrasında, İlhanlılar nezdinde konumu güçlenmiş olan Muînüddin

⁵⁸ Togan, *a.g.e.*, s.235.

⁵⁹ Kerimüddin Mahmut Aksarayî, *Musâmeretu'l-ahbâr ve Musâyeretu'l-ahyâr*, neşr. Osman Turan, Ankara 1944, s.35; Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri*, E.Ü.Yay., Kayseri 1994, s.149; Turan, *a.g.e.*, s.544.

⁶⁰ İbn-i Şeddâd, *Baybars Tarihi*, çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, İstanbul 1941, C.II, s.75.

⁶¹ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.586.

⁶² Sümer, *a.g.m.*, s.38; Togan, *a.g.e.*, s.239.

⁶³ Spuler bu ismin Tayşi olması gerektiğini söyler. Tayşi adının Çince'de bir rütbe adı olan Tai-şi kelimesinden geldiğini söylemiştir. Bkz., Spuler, *a.g.e.*, s.564.

⁶⁴ Spuler, *a.g.e.*, s.564; Togan, *a.g.e.*, s.466; Yuvalı, *a.g.e.*, s.149; Sümer, *a.g.m.*, s.38.

Pervâne, bu sefer de Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı ortadan kaldırarak hâkimiyetini güçlendirmek istemiştir.⁶⁵

Muînüddin Pervâne; Hülâgû Han'dan, Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı ortadan kaldırma izni almış, Nabşi Noyan ve Moğol yargıçların Sultan aleyhinde karar vermeleri için hazırlık yapmaya başlamıştır. Bu duruma gerekçe olarak ise IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın, Memlükler ile iş birliği halinde olduğunu ve Moğollar'ı Anadolu'dan atmak istediğini İlhan'a ilemiştir. Pervâne, Hülâgû'den bu izni aldıktan sonra aralarında tümen komutanı Nabşi Noyan'ın da bulunduğu Moğol emîrlere bu görevi icra ettirmiştir.⁶⁶

Selçuklu Sultanı IV. Rükneddin Kılıçarslan, o sıralarda Konya ve Kırşehir havalisinde tümen komutanı olan Nabşi Noyan'a bağlı bulunuyordu. IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın öldürülmesinin ardından 1265-1266 senesinde Muînüddin Pervâne, Nabşi Noyan ve emirler kalabalık bir orduyla Konya'ya gelmiştir. O sırada altı yaşında bir çocuk olan Gıyâseddin Keyhüsrev'i Konya Selçuklu tahtına geçirmişlerdir. Böylece Türkiye Selçuklu Devletinin yönetimi tam anlamıyla Pervâne ve onun görevlendirdiği Moğol yanlısı kimselerin eline geçmiştir.⁶⁷

1265-1266 yılında Memlük hükümdarı Baybars, İlhanlı Devletine tabi bulunan Kilikya Ermeni Kralı Haitum'a haber göndererek; itaat etmesini ve İlhanlılara ödediği vergiyi kendisine vermesini istemiştir. Ancak Haitum Moğollardan korktuğu için, bunu reddetmiştir. Bunun üzerine Baybars Kilikya'ya sefer hazırlıklarına girişmiştir. Haitum ise o sıralar Konya civarında bulunan Nabşi Noyan'dan yardım istemiştir. Moğol Noyan'ı, Hülâgû Han'dan onay almadan yardıma gelmeyeceğini bildirmiştir.⁶⁸

Nabşi Noyan 1275-1276 yılında Muînüddin Pervâne ve diğer bir Celayirli Bey olan Tuku Bitikçi Noyan ile birlikte Bire (Birecik) Kalesi'nin fethine görevlendirilmiştir. Ancak buradan kesin bir sonuç alamadan geri dönmüşlerdir.⁶⁹ Akabinde 1277 yılında Mısır'daki Memlük hükümdarı Baybars'ın Anadolu'ya yönelmesi üzerine; Muînüddin Pervâne, Tuku Bitikçi Noyan, Nabşi Noyan'ın tümeni ve Anadolu'da bulunan Moğol askerleri Baybars'a karşı

⁶⁵ Aksarayı, *a.g.e.*,2000, s.64-65; Bülent Yılmaz, *Celâyirliiler*, Yayımlanmamış, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum-2003, s.27-28.

⁶⁶ Amasyalı Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I-III, İstanbul 1332 H.II, s.389-400; Spuler, *a.g.e.*, s.564; Sümer, *a.g.m.*, s.37-38;Togan, *a.g.e.*, s.239; Turan, *a.g.e.*, s.547-548; Aksarayı, *a.g.e.*, 2000, s.65.

⁶⁷ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.587; Aksarayı, *a.g.e.*, 2000, s.66; Sümer, *a.g.m.*, s.37.

⁶⁸ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.586; Turan, *a.g.e.*, s.544.

⁶⁹ İbn Şeddâd, *a.g.e.*, s.58; Spuler, *a.g.e.*, s.564.

koymakla görevlendirilmişlerdir. Aynı yılın nisan ayında yapılan savaşta Moğol ordusu çok ağır bir yenilgiye uğramış ve çok az insan dağlara kaçarak kurtulmuşlardır.

Nabşi Noyan, mağlubiyetin ardından intikamını almak için kardeşi Mengü Timur'un komutasındaki bir orduyu Anadolu'ya göndermiştir. Kendisi de o dönemde Anadolu'da bulunan, Moğol kumandanlarından Samağar Noyan ile birlikte orduya katılmıştır. 1281-1282 yılında Humus civarında yapılan savaşta Mengü Timur'un genç ve tecrübesiz olmasından dolayı Moğol ordusu bir kez daha yenilgiye uğramıştır.⁷⁰ Nabşi Noyan'ın 1285 yılına kadar ki faaliyetleri hakkında yeterli bilgi yoktur. Ancak Nabşi Noyan komutasındaki Moğol kuvvetleri Sultan Gıyaseddin Mesud'un Argun Han'ın yanına gitmesinden de istifade ederek Beyşehir'i yağmalamış, oradan da Vezir Fahreddin Ali ile beraber her geçen gün gücünü arttırmaya devam ederek Moğollar için tehlike oluşturmaya başlayan ve Sahip Ata'nın torunlarını öldüren Germiyanogulları üzerine yürümüştür.⁷¹ Ayrıca Geyhatu Han'ın Germiyanogullarını durdurmak ve cezalandırmak için Sultan Mesud ve Moğol askerlerini görevlendirdiği zaman; Sultan Mesud'un ordusunun öncü kuvvetlerinin başında Nabşi Noyan'ın yer aldığı kayıtlarda geçmektedir (1286)⁷².

Nabşi Noyan Anadolu'da görev yaptığı dönemde Alıncak Noyan gibi, Muînüddin Pervâne ile birlikte hareket etmiştir. Muînüddin Pervâne'nin isteklerini Büyük Han'ın rızasını alarak yapmaya çalışmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde bir sultanın tahttan indirilip, başka bir sultanın tahta çıkmasında etkili olmuştur. Anadolu'daki istila ve yağma faaliyetlerini idare etmiş ve birçok mücadeleye katılmıştır.

4-Uruktu Noyan

Uruktu, İlkan Noyan'ın sekizinci oğlu olup, adı ilk kez Hülâgû Han'ın Bağdat'ı istilası sırasında duyulmuştur. Hülâgû, Bağdat'ın istilası için 1257 yılında Tebriz'den hareket ettiğinde ünlü komutanlarıyla birlikte, Uruktu Noyan'da onun yanında bulunmuştur. Hülâgû Han, Bağdat muhasarasına devam ederken Uruktu Noyan'ı, o sıralar kürt grupların elinde bulunan Erbil Kalesi'nin ele geçirilmesi için görevlendirmiştir. Uruktu, emrindeki kuvvetler ile Erbil kalesinin önüne geldiğinde, Moğollar'ın genel siyaseti gereği öncelikle şehrin hâkimi Tâceddin Erbîlî'ye elçi göndererek, kaleyi teslim etmeye ve

⁷⁰ İbn-i Şeddâd, *a.g.e.*, s.85-86; Sümer, *a.g.m.*, s.42-56.

⁷¹ Mustafa Akkuş, "Sahip Ata ve Oğullarının Moğollarla İlişkisi", *Uluslararası Orta Anadolu Beylikleri Sempozyumu, Sahip Ataogulları ve Turgutoğulları Bildiriler*, Konya 2018, s.192-193.

⁷² Turan, *a.g.e.*, s.606.

Hülâgû'ye itaate davet etmiştir. Ancak Tâceddin Erbilî'nin olumlu bir cevap vermemesi üzerine şehri kuşatmıştır. Bunun üzerine Tâceddin Erbilî kaleden çıkarak değerli hediyelerle Uruktu Noyan'ın huzuruna gelmiş ve kuşatmanın kaldırılmasını istemiştir. Bu görüşmede kaleyi teslim etmeye yanaşmayan Tâceddin Erbilî, memleketine geri dönerek kalenin kapısına gelmiştir. Ancak, Kürt ileri gelenleri onun kaleye girmesine izin vermemiştir. Tâceddin Erbilî, uzun süre uğraşmasına rağmen kaleye giremeyince çaresiz bir halde Uruktu'nun huzuruna gitmiştir. Uruktu onu, Hülâgû'nün huzuruna göndermiştir⁷³.

Bu olaydan sonra, Tâceddin Erbilî, yargılamada suçlu bulunarak öldürülmüştür. Uruktu ise kalenin muhasarasına devam etmiştir. Fakat kalenin çok iyi korunaklı olması ve kalede bulunan kuvvetler tarafından iyi savunulması nedeniyle kale işgal edilememiştir. Bunun üzerine Uruktu Noyan, o sıralarda Moğollar'ın hakimiyetini tanımış olan ve onların müttefiki durumunda bulunan Bedreddin Lûlû'dan yardım istemiştir. Bedreddin Lûlû'nün tavsiyesi üzerine şehri yaz sığağında kuşatmaya devam etmiştir. Erbil halkını açlık ve susuzluğa mahkûm etmiş ve 8 aylık bir kuşatmanın sonunda Erbil kalesi teslim alınmıştır. Bundan sonra Uruktu şehrin surlarını yıktırarak, buranın idaresini Bedreddin Lûlû'ya bırakmış, kendisi de Şam'a gitmiştir⁷⁴.

Uruktu Noyan, Erbil kalesini ele geçirdikten sonra, Hülâgû Han ile birlikte Halep'in fethine katılmıştır. Hülâgû 1258-1259 yılında Halep ve Şam'ın fethi için harekete geçmiştir. İlk önce Halep'i kuşatma altına alan Hülâgû şehir ahalisinin itaat etmeyi reddetmesi üzerine burayı zorla ele geçirerek, şehirde bir hafta boyunca yağma ve katliamda bulunmuştur. Bu seferde Uruktu Noyan, şehrin "Babu'l-Yahud" diye anılan kapısı önünde görev almıştır. Şehrin yönetimini Fahreddin Sâki'ye bırakarak oradan ayrılmıştır⁷⁵.

Hülâgû Han Bağdat'ın istilasından sonra Şehzade Yeşmut ve İlkan Noyan'ı Meyyafarîkîn (Silvan) işgaline görevlendirmiştir. Burada istila gecikince Hülâgû onlara yardımcı kuvvet olarak Uruktu Noyan'ı göndermiştir⁷⁶. İki yıl süren uzun bir kuşatmanın ardından Meyyafarîkîn zaptedilmiştir. Daha sonra Hülâgû bu kez, Uruktu Noyan'ı, Şehzade Yeşmut ile birlikte Mardin'in istilası ile görevlendirmiştir. Yeşmut ve Uruktu Noyan Mardin kalesinin önüne geldiklerinde kalenin yüksekliği ve sağlamlığı karşısında hayrete düşmüşlerdir.

⁷³ Yılmaz, *a.g.t.*, s.34.

⁷⁴ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.570.

⁷⁵ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.574.

⁷⁶ Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, Çev: İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s.62.

Uruktu Noyan kale hâkimi Melik Said'e elçi göndererek, teslim olması ve Hülâgû Han'a itaat etmesi durumunda orada bulunan halka ve mallarına dokunulmayacağını söylemiştir⁷⁷. Melik Said eskiden beri "il" olmayı düşündüğünü, ancak onların kendilerine gelip itaat ettiğini bildirenleri öldürdüklerinden dolayı kendilerine güvenin kalmadığını bildirerek teslim olmayı reddetmiştir.

Bunun üzerine Uruktu Noyan, mancınık kurulmasını emretmiş ve savaş başlamıştır. 8 ay boyunca taraflar arasında şiddetli savaşlar yaşanmıştır. Moğollar kaleyi bu şekilde elde edemeyeceklerini anlayınca içerdekileri açlık ve susuzluğa mahkûm etmek için Mardin, Duneysir ve Erzen'i yağmalamışlardır. Sonunda şehirde kıtlık baş göstermiş, her gün çok sayıda insan, açlıktan ve vebadan hayatını kaybetmiştir. Bu sırada Melik Said de hastalanmıştı. Melik Said'in büyük oğlu Muzaffereddin, babasına bu orduya karşılık vermenin imkânsız olduğunu ve kaleyi terk etmeleri gerektiğini söylemiştir. Melik Said bunu kabul etmemiş, kısa zaman sonra ölmüştür. Melik Said'in ölümü üzerine, Muzaffereddin, Uruktu'ya, kalede artık onlara karşı koyacak kimsenin kalmadığını ve kaleyi onlara teslim edeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine savaşı sona erdiren Uruktu, yanına gelen Muzaffereddin ve kardeşini bütün akrabalarıyla birlikte Hülâgû Han'ın huzuruna göndermiştir. Hülâgû ise onu affederek, Mardin'in yönetimini ona başıslamıştır⁷⁸.

Hülâgû Han döneminde önemli komutanlardan biri olan Uruktu Noyan, Hülâgû'nün ölümünden sonra, Abaka Han döneminde de itibar ve makamını korumaya devam etmiştir. Abaka Han'ın tahta çıktığı sıralarda onun özel "Sukurçi"⁷⁹ si olan Uruktu, onun cülusundan bir süre sonra yaptığı kurultayda kardeşi Tuku Bitikçi Noyan ve Sulduz kabilesinden Tudavun Noyan ile birlikte Anadolu'nun idaresinde görevlendirilmiştir. Burada Konya-Karaman bölgelerinde yerleşmiş olan ve Celayirli kuvvetlerden oluşan tümenin komutanlığına ve Konya bölgesinin yönetimine tayin edilmiştir. (673/1274-1275)⁸⁰

Yaklaşık iki yıl boyunca Konya bölgesinde tümen komutanı olarak görev yapan Uruktu Noyan, 1277 yılında Mısır Memlük Devleti Sultanı Baybars'ın Anadolu'ya yönelmesi üzerine burada bulunan diğer Moğol kuvvetleri ile beraber Memlük Sultanına karşı görevlendirilmiştir. Aynı yılın nisan ayında Elbistan ovasında yapılan savaşta Moğol ordusunun büyük bir kısmı bu savaşta

⁷⁷Reşidüddin, *a.g.e.*, s.63.

⁷⁸Yılmaz, *a.g.t.*, s.35-36; Reşidüddin, *a.g.e.*, s.64.

⁷⁹Hükümdarın çettrini taşıyan kimselere sukurçi denir.

⁸⁰Togan, *a.g.e.*, s.239; Boyle, *a.g.m.*, s.349; Sümer, *a.g.m.*, s.38.

ölmüştür. Birçok Moğol komutan ile birlikte Urukta Noyan'da bu savaşta öldürülmüştür.⁸¹

SONUÇ

Moğollar Anadolu'da hâkimiyetlerini güçlendirmek için Anadolu'ya birçok komutan göndermiştir. Bu komutanlar bazen Anadolu'ya saldırı için öncü kuvvet ya da yardımcı kuvvet olarak gelmiş, bazen de Anadolu'daki düzeni sağlamak ya da isyanları bastırmak ve vergileri toplamak için gelmişlerdir. Anadolu'ya gelirken yanında birçok memurları da beraberinde getirmişlerdir. Bu durum Anadolu halkını zora sokmuş, hayatı yaşanmaz hale getirmiştir. Halka adil davranmayan, zulmeden, Moğol karşıtı Türkmen gruplara karşı soykırım derecesine varan katliamlar yapan, yağma ve talan eden, vergi toplama adıyla halkın yiyecek içecek ve tüm mallarını alan ya da zulme ses çıkarmayan Moğol komutanlarının uygulamaları nedeniyle Anadolu halkı uzun süre sıkıntı ve karışıklık içinde yaşamaya mecbur kalmıştır.

Bu komutanlar Anadolu'daki bazı emir ve devlet görevlileri ile iyi ilişkiler içerisine girmiş, onların yardım ve desteğiyle Anadolu'da İlhanlı hâkimiyetini sağlamaya çalışmışlar, bunun karşılığı olarak bir takım istekleri yerine getirilmiştir. Ayrıca Anadolu Selçuklu Devletinin son dönemlerinde fiilen sultanlık görevini yapan kişileri, kendilerinin istekleri doğrultusunda göreve getirmiş ya da görevden azletmişlerdir. Hülâgû Han'ın İlhanlı Devletini kurmasıyla birlikte, Anadolu'daki Moğol tahakkümü artarak devam etmiş, Han tarafından gönderilen bu komutanlar Anadolu'nun muhtelif yerlerine aile ve ordularıyla beraber yerleşmişler, demografik yapının değişmesine neden olmuşlardır. Özellikle doğu ve orta Anadolu'ya yerleşen bu komutanların tutumları Moğol karşıtı gruplar ile gaza faaliyeti için Anadolu'ya gelen Türkmen boylarının yoğun olarak uç bölgelere göçmelerine sebep olmuş, böylece uçlarda fetih ve gaza faaliyetleri hızlanmıştır.

⁸¹ Sümer, *a.g.m.*, s.42; Reşîdüddin, *a.g.e.*, s.121.

KAYNAKÇA

- AKSARAYÎ, Kerimüddin Mahmut, *Musameratü'l Ahbar*, çev: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- AKSARAYÎ, Kerimüddin Mahmut, *Musâmeretu'l-ahbâr ve Musâyeretü'l-ahyâr*, neşr. Osman Turan, Ankara 1944.
- AKKUŞ, Mustafa, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2011.
- AKKUŞ, Mustafa, "Karamanoğullarının Moğol Tahakkümüne Karşı Mücadeleleri", *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II*, C.I, Konya 2016, s.320-339.
- AKKUŞ, Mustafa, "Moğol Tahakkümü Döneminde Malatya", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatya / Kent-Kültür-Kimlik Sempozyumu*, Malatya 2016, C.II, s.905-924.
- AKKUŞ, Mustafa, "Sahip Ata ve Oğullarının Moğollarla İlişkisi", *Uluslararası Orta Anadolu Beylikleri Sempozyumu, Sahip Ataoğulları ve Turgutoğulları Bildiriler*, Konya 2018, s.181-198.
- BARTHOLD, V.V., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, çev. Hakkı Dursun Yıldız, Kervan Yayınları, Ankara 1990.
- BARTHOLD, V. V., "Cengiz Han", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1979, C.III, s.91-98.
- BOYLE, John Andrew, "Dynastic and Political History of the İl-khâns", *The Cambridge History of Iran. The Saljuq And Mongol Periods*, Vol.5, ed. J.A. Boyle, Cambridge, 1968, s.303-421.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, çev.Yıldız Moran, E yay., İstanbul, 1979.
- CÜVEYNÎ, Alâeddin Atâmelik, *Tarih-i Cihanguşa*, trc: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- D'OHSSON, Abraham Constantin, *Moğol Tarihi*, çev. Bahadır Apaydın, Nesnel Yayınları, İstanbul 2008.
- EBU'L FEREC, Gregory, (Bar Hebraeus), *Abul Farac Tarihi*, çev: Ö R. Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.II, Ankara 1987.
- EBU'L FEREC, Gregory, (Bar Hebraeus), *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, çev. Ş. Yalçınkaya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- ERDEM, İlhan, *Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1995.
- GROUSSET, Rene, *Bozkır, İmparatorluğu*, trc: M. Reşat Uzman. Ötüken Yayınları, İstanbul 1980.
- GÜL, Muammer, *Ortaçağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010.
- HOWORTH, Henry Hoyle, *History Of The Mongols*, I-IV, New York 1876-1892.
- HÜSEYİN HÜSAMEDDİN, Amasyalı Abdizade, *Amasya Tarihi*, C.I-III, İstanbul 1332.
- İBN BÎBÎ, *El Evamirül Alaiye Fil Umuril-Alaiye (Selçukname I-II)*. çev. Mürsel Öztürk, 1000 Temel Eser Kültür Bakanlığı, Ankara 1996.

- İBNÜ'L-ESÎR, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Ahmet Ağrakça - Abdulkerim Özaydın, C.XII, Bahar Yayınları, İstanbul 1991.
- İBN-İ ŞEDDÂD, *Baybars Tarihi*, çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, C.II, İstanbul 1941.
- JACKSON, Peter, *Bāyçū*, *Encyclopaedia Iranica*, IV/I, online version, <http://www.iranicaonline.org/articles/bayju-baiju-or-baicu-mongol-general-and-military-governor-in-northwestern-iran-fl> (03 Ekim 2018).
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 2000.
- KAYMAZ, Nejat. *Pervane Muinüddin Süleyman*, AÜ DTCF Yayınları, Ankara 1970.
- KAYMAZ, Nejat, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhüsrev ve Devri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009.
- KOCA, Salim, "Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2015, Sayı: 37, s.35-84.
- MOĞOLLAR'IN GİZLİ TARİHİ, çev. Ahmet Temir, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986.
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II: Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Haz.:Ali Öngül, Kabalıcı Yayıncılık, İstanbul 2016.
- ÖNGÜL, Ali, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014.
- REŞİDÜDDİN FAZLULLAH, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısım)*, Çev: İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- SPULER, Bertold, *İran Moğolları*, çev: Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C.I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1970, s.1-147.
- TOGAN, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş En Eski Devirlerden 16.Asra Kadar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2004.
- TURAN, Osman, "Keykavus II". *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1977, C.VI, s.642-645.
- UYUMAZ, Emine, *Sultan I. Alâeddîn Kaykubâd Devri, Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1120-1237)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.
- YILMAZ, Bülent, *Celâyirli*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2003.
- YUVALI, Abdülkadir, "Hülâgu", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. C.XVIII İstanbul 1998 s.473-475.
- YUVALI, Abdülkadir, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri*, E.Ü.Yay., Kayseri 1994.
- YUVALI, Abdülkadir, "Turkification of Anatolia and the Mongols", *The Mongols History and Culture*, (ed. Bülent Arı-Selim Aslantaş), Ankara 2006.